

Ο ΜΑΝΤΖΟΝΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΟΠΛΑΣΤΗΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΓΓΚΟΥ Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΣΑΤΣΟΥ

Ἐκπληρώνομε ἓνα ἔθνικὸ καὶ πνευματικὸ χρέος συμμετέχοντας στὸν ἑορτασμὸ τῶν 200 χρόνων ἀπὸ τὴν γέννηση τοῦ Ἀλέξανδρου Μαντζόνι, ἐνὸς μεγάλου εὐρωπαίου, ἐνὸς γνήσιου χριστιανοῦ, ἐνὸς μεγάλου τέκνου τῆς ἐνωμένης Ἰταλίας.

Αἰσθάνομαι ὅτι εἶναι ματαιοπονία νὰ ἐκφράσωμε καὶ ἡμεῖς τὸ θαυμασμό μας γιὰ τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο του ποὺ θαύμασε καὶ ἀγάπησε πρῶτος ὁ Goethe στὸν καιρὸ του καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτὸν ὅλη ἡ ἀνθρωπότητα ὡς σήμερα.

Ἄλλοι πιὸ ἀρμόδιοι ἀπὸ μένα εἶπαν ἤδη καὶ ἄλλοι ὕστερα ἀπὸ μένα θὰ ποῦν σήμερα τὰ πρέποντα.

Στὰ λίγα λεπτὰ ποὺ θὰ σᾶς ἀπασχολήσω θὰ περιορισθῶ νὰ ἐπισύρω τὴν προσοχή σας σὲ δύο γενικώτερα διδάγματα ποῦ, πέρα ἀπὸ τὴ δημιουργικὴ του μεγαλοφυΐα, μᾶς προσφέρει ἢ προσωποικότητά του καὶ τὸ ἔργο του.

Θὰ ἤθελα πρῶτα νὰ θυμίσω ὅτι ὁ Μαντζόνι ἀντλεῖ τὴν πνευματικὴ του οὐσία ἀπὸ δυὸ κατὰ βάσιν ἀντίθετες πηγές. Ἡ μιὰ εἶναι ἡ ἰδεολογία τοῦ Διαφωτισμοῦ, ὅπως ἀνθοῦσε ἀνάμεσα στοὺς Ἐγκυκλοπαιδιστὲς στὸ Παρίσι, στὸ τέλος τοῦ 18ου αἰώνα καὶ ἡ ἄλλη εἶναι ἡ μετὰ, δύο-τρία χρόνια ἀργότερα, αὐτόφωτη ἀνάπτυξη τῆς χριστιανικῆς του πίστεως, ὅπως εἰδικότερα διαμορφώνεται στοὺς κόλπους τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Μαντζόνι εἶναι ἀπὸ μητέρα ἑγγονὸς τοῦ διασήμου δημιουργοῦ τῆς ἐγκληματολογίας, τοῦ *Cesare Bonesana Marchese di Beccaria*, τοῦ ὁποίου τὸ παγκοσμίας ἀπήχησης ἔργο *Dei delitti e delle pene* εἶχε μεταφράσει καὶ ὁ δικός μας Ἀδ. Κοραῆς. Νέος ὁ Μαντζόνι ὅταν πῆγε στὸ Παρίσι συνδέθηκε, χάρις στὸν πάππο του καὶ στὴ μάνα του, μιὰ ἰσχυρὴ προσωποικότητα, μὲ φιλοσόφους ποὺ ἐλάονταν ἀπὸ μιὰ φανερὴ ἀντίθεση πρὸς κάθε θρησκευτικὸ δόγμα. Χωρὶς νὰ ἀπαρνηθῆ ὅμως πολλὰ ἀπὸ τὰ ὅσα ἀπὸ αὐτοὺς διδάχθηκε, διολίσθησε πρὸς τὸν χριστιανισμό, νέος ἀκόμη, γιὰ νὰ καταστῆ ἓνα πιστὸ τέκνο τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Χάρις ὅμως σὲ αὐτὴ τὴν πορεία, ἡ θρησκευτικότητά του, ἀκλόνητη καὶ βαθειά, διατήρησε μιὰν ἰδιαίτερη ἀπόχρωση, ἓνα ἀκατάλυτο πνεῦμα ἐλευθερίας. Τὸ κέντρο βάρους διέφυγε ἀπὸ τοὺς τύπους καὶ στάθηκε στὴν ἠθικὴ χριστιανικὴ διδασκαλία, κατὰ τὸ μέτρο ποὺ τὴν αἰσθάνεσαι νὰ συμπορεύεται μὲ τὴν πλατύτερη εἰκόνα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἀνθρωπισμοῦ.

Ὁ Μαντζόνι, πῆρε ἀπὸ τὸν χριστιανισμό μὲν ὅ,τι συμβιβάζεται μὲ τὶς

άνθρωπιστικές αρχές τῆς ἐποχῆς τοῦ Διαφωτισμοῦ, ἀπὸ δὲ τὶς φιλελεύθερες ἀρχές πὸν κυριαρχοῦσαν τότε, ἰδίως στὸ Παρίσι, ὅ,τι συμβιβάζεται μὲ τὶς ἠθικὲς καὶ μεταφυσικὲς ἀρχές τοῦ Χριστιανισμοῦ. Καὶ κατώρθωσε νὰ ἄρη μέσα του αὐτὴ τὴν ἀντινομία καὶ νὰ φθάσῃ σὲ μιὰ σύνθεση πὸν ἀποτελεῖ τὴν ἰδιοτυπία τῆς προσωπικότητάς του, θάλαγα τὴν μοναδικότητά του.

Γιὰ τὴν πραγματοποίηση αὐτῆς τῆς δύσκολης σύνθεσης βρέθηκε στὴν ἀνάγκη νὰ λύσῃ πολλὰ ἐπὶ μέρους προβλήματα. Ὄταν ὁ ἐξομολογητὴς του τὸν διέταξε νὰ πετάξῃ ἀπὸ τὴν βιβλιοθήκη του τὰ ἔργα τοῦ Βολταίρου, ὁ Μαντζόνι ἀντέδρασε. Ἄλλὰ πῶς; Ὑπέβαλε στὸν Πάπα μιὰ αἴτηση νὰ τοῦ ἐπιτραπῇ ἡ διατήρηση αὐτῶν τῶν βιβλίων. Τόσος ἦταν ὁ σεβασμὸς του γιὰ τὸν Διαφωτισμὸ ἀλλὰ καὶ ἡ ὑποταγή του στὴν Ἐκκλησία.

Ὁ ἴδιος ὅμως αὐτὸς πιστὸς καθολικὸς Μαντζόνι, ὅταν γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῆς ἐλευθέρωσης καὶ τῆς ἔνωσης τῆς Ἰταλίας ἔπρεπε νὰ καταλυθῇ τὸ πολιτικὸ κράτος τοῦ Βατικανοῦ, ἀρνήθηκε τὸ κράτος αὐτό. Προβάδιζε γι' αὐτὸν ἡ ἐνότητα τῆς Ἰταλίας. Ἄλλωστε ἄλλο σήμαινε γιὰ τὸν Μαντζόνι ἡ ἀπόλυτη κυριαρχία στὸν πνευματικὸ χῶρο τοῦ Πάπα καὶ ἄλλο ἡ κοσμικὴ του ἐξουσία. Ἐκεῖ ὑπερίσχυσε ἡ ἰδέα τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τὴν πολιτικὴ κυριαρχία τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας ἦταν ἐν τούτοις ὑπάκουο τέκνο ὡς τὸ τέλος.

Πέρα ὅμως ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἀντινομίες, ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴ τάξη τοῦ ἐλεύθερου ἀνθρώπου καὶ ὡς πρὸς μιὰν ἐλεύθερη πολιτεία, ἔβρισκε κοινὰ ἐρείσματα τόσο στὸν Χριστιανισμὸ ὅσο καὶ στὸν Διαφωτισμὸ. Ἀπάνω σὲ αὐτὸ τὸν κοινὸ χῶρο, στὴ σύμπτωση καὶ τῶν δύο αὐτῶν πηγῶν σὲ ἓνα κοινὸ ἠθικὸ καὶ κοινωνικὸ ἰδεῶδες στηρίζονταν ἡ σύνθεση πὸν σχημάτιζε τὴν προσωπικότητά του καὶ τὸ ἔργο του.

Μποροῦμε μάλιστα νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Μαντζόνι δείχνει μὲ τὸ παράδειγμά του πῶς ὅταν παραμερισθοῦν οἱ τύποι καὶ οἱ δογματισμοί, καὶ Χριστιανισμὸς καὶ φιλελευθερισμὸς, τὰ δύο αὐτὰ μεγάλα ρεύματα, συρρέουν στὸ ἴδιο ρεῖθρο.

Μεταχειρίζομαι τὸν ὄρο φιλελευθερισμὸ γιὰ νὰ σημάνω τὶς πιὸ προοδευτικὲς κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς ἰδέες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Καὶ ἄς χρησιμεύσῃ ὡς μάθημα ὁ Μαντζόνι στοὺς σύγχρονους δῆθεν προοδευτικούς, πὸν γιὰ νὰ δείξουν ὅτι εἶναι προοδευτικοί, θεωροῦν ἀπαραίτητο νὰ ἀποκηρύξουν τὰ διδάγματα τῆς θρησκείας.

*
* *

Σύγχρονα μὲ τὸν Μαντζόνι ὠρίμαζε τὸ μεγάλο ἔθνικὸ κίνημα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ἰταλικοῦ ἔθνους καὶ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἐνότητάς του. Ὅλοι

οί Ἴταλοὶ πνευματικοὶ ἄντρες τῆς ἐποχῆς εἶχαν ἀφοσιωθῆ σὲ αὐτὸ τὸν ἐθνικὸ σκοπὸ καὶ ἀναπτύξανε μιὰ ἔντονη πολιτικὴ δράση.

Ὁ Μαντζόνι δὲν συγκαταλέγεται μεταξὺ ἐκείνων ποὺ ἀγωνίσθηκαν στὸν πολιτικὸ στίβο καὶ διώχθηκαν καὶ φυλακίσθηκαν γιὰ νὰ κατορθωθῆ ἡ ἔνωση καὶ ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Ἰταλίας. Στάθηκε μακρὰ ἀπὸ τὴν τύρβη τοῦ ἀγώνα. Καὶ ὁμως οὔτε ἔνωση οὔτε πολιτικὴ ἀπελευθέρωση τῆς Ἰταλίας νοοῦνται χωρὶς τὴν παρουσία τοῦ Μαντζόνι.

Ὅλοι τὸν συγκαταλέγουν στὴ χορεία τῶν πρωτοπόρων τῆς ἰταλικῆς ἐλευθερίας. Καὶ αὐτὸ διότι, καθὼς ἦτανε διαποτισμένος ἀπὸ τὶς φιλελεύθερες ἰδέες τῶν ἀγωνιστῶν τῆς ἰταλικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἔνωσης, μὲ μόνο τὸ τεράστιο πνευματικὸ του κῦρ ος ἐστήριξε τὴν πολιτικὴν δράση τῶν ἄλλων.

* * *

Ἄλλὰ συντρέχουν καὶ ἄλλοι λόγοι γιὰ τοὺς ὁποίους δὲν μπορούσε νὰ λείψῃ ἀπὸ αὐτὴ τὴν χορεία τῶν δημιουργῶν τῆς νεώτερης Ἰταλίας, ποὺ ἐδῶ θέλω νὰ τοὺς ἐπισημάνω.

Ὁ Μαντζόνι, ἂν καὶ ὀλιγογράφος, ὑπῆρξε μαζὶ μὲ τοὺς δύο σχεδὸν συγχρόνους του, τὸν Ugo Foscolo καὶ τὸν Leopardi, ἀπὸ τοὺς μεγάλους ποιητὲς τῆς σύγχρονης Ἰταλίας. Οἱ ἔξη θρησκευτικοὶ του Ὕμνοι, μὲ κορυφαῖο τὸν ὕμνο γιὰ τὴν Πεντηκοστή, τὸν ἀνέδειξαν, ἂν καὶ ἀκόμη νεό, ἀνάμεσα στὶς πιὸ μεγάλες πνευματικὲς προσωπικότητες τῆς ἐποχῆς του. Πλάϊ σ' αὐτοὺς τοὺς Ὕμνους δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ἀναφέρωμὲ τὸ ποίημά του μὲ τίτλο τὴν ἡμερομηνία τοῦ θανάτου τοῦ Ναπολέοντος, ἓνα ποίημα ποὺ τὸ ἀγκάλιασε ἀμέσως ὁ Τιτάνας τῆς ἐποχῆς, ὁ Γκαίτε, ποίημα ποὺ φανερώνει πῶς τὸ ὑπέρτατο ἀνθρώπινο μεγαλεῖο τὸ σκεπάζει τὸ μεγαλεῖο τῆς θεότητος. Ὁ Μαντζόνι φιλελεύθερος, δημοκρατικὸς δὲν ἀγαποῦσε τὸν τύραννο Ναπολέοντα, ἀλλὰ τὸν συγκλόνησε τὸ μεγαλεῖο του, ὅσο καὶ ἡ τραγικότητα τοῦ θανάτου του, ποὺ συμβολίζει τὴν Νέμεση τῶν θείων Δυνάμεων.

Ποιητὲς ὑπῆρξαν πολλοί, λιγώτερο ἢ περισσότερο πιστοὶ στὰ διδάγματα τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν. Ἄλλὰ δὲν ξέρω πολλοὺς ποὺ ἀφιέρωσαν στὴ χριστιανικὴ θρησκεία ἓνα σημαντικὸ μέρος τοῦ ποιητικοῦ των ἔργου. Δὲν ἀναφέρωμαι στοὺς ὑ μ ν ο γ ρ ά φ ο υ ς τοὺς βυζαντινοὺς καὶ τοὺς δυτικοὺς ποὺ ἐγκολπώθηκαν οἱ χριστιανικὲς Ἐκκλησίες καὶ ἔγιναν μέρος τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, ὅπως ὁ Ρωμανὸς ὁ Μελωδός. Ἀναφέρομαι σὲ κοσμικοὺς ποιητὲς ὅπως ὁ Κλόπστοκ, ὁ Πεγκύ, ὁ Κλωντέλ, καὶ ὁ Μαντζόνι.

Καὶ ἄς θυμηθῶ ἐδῶ καὶ μιὰ φράση ποὺ μὲ ἐντυπωσίασε ἀπὸ τὴν ἀλληλο-

γραφία τοῦ T. H. Lawrence: «Πρέπει νὰ εἶναι κανεὶς τρομερὰ θρησκὸς γιὰ νὰ εἶναι καλλιτέχνης».

Καὶ τὸ λέει αὐτὸ ὁ συγγραφεὺς τῆς *Lady' Chatterley Lover*.

Ἡ χριστιανικὴ ποίηση τοῦ Μαντζόνι ἀντλεῖ τὸ μεγαλεῖο της ὄχι ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ μεταφυσικὴ οὐσία τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος. Στὴν Πεντηκοστὴ θεμελιώνεται τὸ νόημα τῆς ἱερωσύνης, δηλαδὴ ἡ δομὴ τῆς Ἐκκλησίας.

Διάδοχο στὸ χῶρο αὐτὸ δὲν εἶχε ὁ Μαντζόνι. Μόνο ἓνα μεγάλο πρόγονο, τὸν Ντάντε.

* * *

Ἄλλὰ οὔτε αὐτὰ τὰ ποιήματα οὔτε τὰ δύο ἀμφιλεγόμενα θεατρικὰ του ἔργα, παρ' ὅλη τὴν ἀξία τους, δὲν τοῦ ἀνοιξαν τίς πύλες τῆς παγκοσμιότητας. Αὐτὸ τὸ ὀφείλει στὸ μοναδικὸ του μυθιστόρημα, τοὺς «Ἀρραβωνιασμένους», ἓνα ἱστορικὸ λυρικό ἔπος πὸν συγκινεῖ κάθε χριστιανὸ καὶ κάθε ἐλεύθερο ἄνθρωπο. Δὲν μοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ἀναλύσω αὐτὸ τὸ ἀριστούργημα τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας. Εἶναι ἔργο πὸν κάθε καλλιεργημένος ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἔχη διαβάσει, καὶ εἰλικρινὰ λυπᾶμαι ὅτι τὸ ἔργο αὐτὸ δὲν ἔχει μεταφρασθῆ σὲ μιὰ σύγχρονη δημοτικὴ.

«Οἱ Ἀρραβωνιασμένοι» καὶ κατὰ τὸ ὕφος καὶ κατὰ τὴν οὐσία βρίσκονται πολὺ μακρὰ ἀπὸ τὸν τύπο πὸν ἐπικρατεῖ στὸ σύγχρονο εὐρωπαϊκὸ μυθιστόρημα. Ἀμφιβάλλω ἂν θὰ διαβάζεται ἀπὸ τοὺς νεώτερους, μὲ τὴν εὐχαρίστηση πὸν αἰσθανόμαστε ἐμεῖς οἱ παλαιότεροι. Ἀσφαλῶς ὅλοι οἱ ἀληθινὰ καλλιεργημένοι ἄνθρωποι θὰ σαγηνεύονται ἀπὸ τὴν τέλεια μορφή τοῦ ἰταλικοῦ λόγου. Ἄλλὰ ἡ μυθιστορία μὲ τὴν τόση ἀπόστασή της ἀπὸ κάθε ὑποκειμενικότητα, πὸν αὐτὴ χαρακτηρίζει τὰ λογοτεχνήματα τοῦ καιροῦ μας, γιὰ νὰ ἐκτιμηθῆ, χρειάζεται ψυχικὸς δέκτες, πὸν σήμερα ὑπολειπτοῦν στοὺς περισσότερους κῆκλους τῶν συγχρόνων πνευματικῶν ἀνθρώπων.

Ἀπλῶς «οἱ Ἀρραβωνιασμένοι» ἐπιβάλλονται σὰν κλασσικὸ ἔργο, πὸν ὅταν ἐγκύβεις σὲ αὐτὸ τὸ ξεπερασμένο εἶδος, σὲ σκλαβώνει μὲ τὴν μορφολογικὴ τελειότητά του, μὲ τίς θαυμάσιες ἀναλύσεις τῶν ἡρώων του, χωρὶς νὰ τίς χαλάει ἡ ψυχανάλυση, μὲ τίς ὑψηλὲς ἠθικὲς ἐξάρσεις, χωρὶς νὰ ἐπιχειρῆται καμμιὰ ἠθικολογία, μὲ τὴν προσφορὰ τῆς χριστιανικῆς ταπεινοφροσύνης καὶ τῆς ἀγάπης χωρὶς δογματικὰ ἐκκλησιαστικὰ μηνύματα.

Οἱ ἡρώες του εἶναι τόσο καθαρὰ χαραγμένοι, πὸν μετὰ χρόνια ὁ ἀναγνώστης δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς ξεχάσῃ. Διότι ὁ συγγραφεὺς δὲν ἀναλύει τὴ ζωὴ τους κάνοντας τὴ δική του ψυχικὴ αὐτοανάλυση, ὅπως τώρα συνηθίζεται. Ὁ συγγραφεὺς ἐδῶ

παραμερίζεται και οι ίδιοι οι ήρωές του αναπηδοῦν μπροστά μας, ἀνεξίτηλα χαραγμένοι.

* * *

Καθὼς ξέρετε, μέσα στὴν παγκόσμια λογοτεχνία ξεχωρίζουν τέσσερις περιγραφές λοιμοῦ ποὺ θεωροῦνται ἀριστουργήματα, ὁ λοιμὸς τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τὸν Θουκυδίδη, ὁ λοιμὸς τοῦ 14ου αἰώνα ποὺ περιγράφει στὸ εἰσαγωγικὸ κεφάλαιο τοῦ Δεκαημέρου ὁ Boccacio, ὁ λοιμὸς στὴν Λομβαρδία τοῦ 1630, ποὺ στὸ ἕνα τρίτο σχεδὸν τῶν Ἀρραβωνιασμένων ἐξιστορεῖ ὁ Μαντζόνι, καὶ τέλος στὰ χρόνια μας ἡ ἀφρικανικὴ πανώλης ποὺ μᾶς ζωγράφισε ὁ Camus, στὸ περίφημο ἔργο του *La Peste*.

Ὁ Μαντζόνι, ὅπως σὲ ὅλο τὸ ἔργο του, φρόντισε νὰ μείνῃ πολὺ κοντὰ στὴν πραγματικότητα. Τέτοια ποὺ τὴν περιγράφει, τέτοια ἦταν ἡ λοιμικὴ ποὺ ξαφνικὰ εἰσέβαλε στὴν Λομβαρδία καὶ ποὺ σὲ λίγους μῆνες, ὕστερα ἀπὸ μιὰ καταρρακτώδη βροχὴ, ἄρχισε νὰ εξαφανίζεται, ἀφοῦ θέρισε τὸ 1/3 τοῦ πληθυσμοῦ. Τὸ πιὸ ὅμως ἐνδιαφέρον σημεῖο εἶναι ὁ τρόπος ποὺ ἀντιδροῦν στὸ θάνατο σὲ τέτοιες ὥρες, οἱ κάθε λογῆς ἀνθρώπινοι τύποι, οἱ μοιρολάτρες, οἱ ἀναίσθητοι, οἱ φοβιτσιάρηδες, οἱ φιλεύσπλαχοι, οἱ ἀληθινοὶ χριστιανοί. Αὐτὴ ἡ πανώλης ἀποτελεῖ καὶ ἕνα εἶδος κάθαρσης τοῦ ὅλου ἔργου καὶ ἑναρμονίζεται ἀριστουργηματικὰ μέσα στὸν ὅλο μῦθο.

Τὸ μεγάλο του μυθιστόρημα οἱ «Ἀρραβωνιασμένοι», ἐνῶ θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ἡ τελειότερη λογοτεχνικὴ ἔκφραση τῆς χριστιανικῆς πίστεως, αὐστηρὰ συνδεδεμένη μὲ τὴν τότε κοινωνικὴ δράση τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, πουθενὰ δὲν ἐνοχλεῖ καὶ ἕνα μὴ πιστὸ καθολικό, διότι ὁλόκληρο ἐκτυλίσσεται στοὺς χώρους τῆς χριστιανικῆς ἀρετῆς, τῆς ταπεινοφροσύνης, τῆς ἀνεξικακίας καὶ τῆς ἀγάπης, ποὺ ἀποτελοῦσαν γιὰ τὸν Μαντζόνι τὴν οὐσία τῆς θρησκείας.

Γι' αὐτὸ μπορούσε ἄλλωστε καὶ στοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση καὶ τὴν ἔνωση τῆς Ἰταλίας ὁ Μαντζόνι νὰ συμπαρασταθῆ, ἂν ὄχι ἐνεργά, πάντως φανερά, μὲ τοὺς φιλελεύθερους, ποὺ μοιραῖα συγκρούονταν μὲ τὸ Βατικανὸ καὶ τὴν καθεστηκῶν πολιτικὴ τάξη.

Νομίζω πὼς ὁ συνδυασμὸς αὐτὸς τῶν δύο πηγῶν ποὺ προηγουμένως ἀνέφερα εἶναι προσωπικὸ πρόβλημα, καὶ δὴ στὴν ἐποχὴ μας, πολλῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι μποροῦν στὴ λύση του νὰ βοηθηθοῦν ἀπὸ ὅ,τι σὲ αὐτὸ τὸ χῶρο κατῶρθωσε ἡ ἠθικὴ καὶ μεταφυσικὴ ποιότητα ποὺ μᾶς προσφέρει ὁ Μαντζόνι.

* * *

Ἐπιπλέον ἀνὰ τὸ εἶναι πρόβλημα πολλῶν ἀνθρώπων, αὐτὸ πού τώρᾳ θὰ ἀναφέρω εἶναι πρόβλημα ἀνεξαιρέτως ὁλῶν τῶν ἀνθρώπων καὶ ὁλῶν τῶν ἔθνῶν καὶ πού κατ' ἐξοχὴν πρέπει νὰ συγκεντρώσῃ τὴν προσοχὴν ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων. Σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο, πραγματικά, μᾶς προσφέρει ὁ Μαντζόνι ἓνα πολύτιμο δίδαγμα καὶ ὡς πατριώτης καὶ ὡς λογοτέχνης. Στὸν νεώτερον χρόνον εἶναι ἴσως ὁ Μαντζόνι πού συνέβαλε ἀποφασιστικώτερα στὴν ἀποκρυστάλλωση τοῦ νέου ἐνιαίου ἰταλικοῦ πεζοῦ λόγου. Αὐτὸ ἀποτελεῖ μὴν ὕψιστη ἐθνικὴ ὑπηρεσία καὶ αὐτὸ τὸν ταυτίζει μὲ τοὺς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς πρωταγωνιστές, πού σφυρηλάτησαν τὴν ἐνότητα τῆς Ἰταλίας. Διότι δὲν νοεῖται ἡ ἐνότητα ἐνὸς ἔθνους χωρὶς ἐνότητα γλωσσική. Ὁ πολιτισμὸς μιᾶς χώρας πιστοῦται πρὸ παντός ἀπὸ τὴν ὑψηλὴ ποιότητα τῆς γλώσσας. Γι' αὐτὸ κύριος συντελεστὴς τῆς νέας Ἰταλίας στὸν πνευματικὸ χῶρο εἶναι ὁ Μαντζόνι. Ἐκώρωσε μὲ τὸ λόγο του τὴν πνευματικὴν ἐνότητά της. Συνέβησαν τὰ πράγματα στὴν Ἰταλία σχεδὸν ὅπως καὶ σ' ἐμᾶς. Ὑπῆρχε μιὰ ἀπόσταση ἀνάμεσα στὴν γραφόμενη καὶ στὶς ὁμιλούμενες γλώσσες, καὶ ἀκόμα ἀνάμεσα στὴν ἐπικρατοῦσα τοσκανικὴ καὶ στὶς ἄλλες ἰταλικὲς διαλέκτους.

Ζήλευε ὁ Μαντζόνι τοὺς Γάλλους πού διαθέτανε μὴν ἀποκρυσταλλωμένη γλώσσα καὶ δὲν εἶχαν, σὲ κάθε βῆμα, νὰ διστάζουν ἀνὰ πρὸς νὰ μεταχειρισθοῦν μιὰ πιὸ καθαρῆουσα γλώσσα ἢ μιὰ πιὸ δημοτικὴ, ἐνῶ οἱ Ἰταλοὶ πάλευαν καὶ μὲ γραμματικὰ προβλήματα, μὲ πλῆθος διπλοτυπίες ἰσοδύναμες, σὰν κ' ἐμᾶς.

Ἄκαμπτοι γλωσσικοὶ καὶ γραμματικοὶ κανόνες ἴσως νὰ βοηθοῦν. Ἐν τούτοις ἡ αἰσθητικὴ εὐαισθησία θραύει συχνὰ αὐτοὺς τοὺς κανόνες καὶ δὲν εἶναι καλὸ ἢ ἄκαμπτη τήρησή τους.

Ὁ Μαντζόνι, ὅπως κάθε μεγάλος συγγραφεὺς, δούλευε ὅσο μπορούσε καλλίτερα τὴ γλώσσα του. Προβληματίζονταν ἀκόμα καὶ γιὰ τὰ σημεῖα τῆς στίξεως. Ἀγωνίζονταν ἀνὰ ἔπρεπε κάπου νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν τοσκανικὴν διάλεκτο, γιὰ νὰ βρῇ σὲ κάθε συγκεκριμένη περίπτωσιν τὴν τέλεια ἰταλικὴν ἔκφρασιν.

Αὐτὸ τὸ πάθος γιὰ τὴν τέλεια ἔκφρασιν στὸν Μαντζόνι φανερῶνεται καὶ ἀπὸ τὴ διαφορὰ πού παρουσιάζει ἡ πρώτη θριαμβευτικὴ ἔκδοσιν τῶν «Ἀρραβωνιασμένων» ἀπὸ τὴ δεύτερην.

Ἦταν 41 ἐτῶν ὁ Μαντζόνι ὅταν ὠλοκλήρωσε τὸ 1825-1827 τὴν πρώτην τρίτομην ἔκδοσιν πού τὸν ἔκανε ἀμέσως παγκοσμίως διάσημος. Ἡ τελικὴ ὁμως κυκλοφόρησε μετὰ δεκαπέντε χρόνια, γύρω στὰ 1840-1842.

Στὸ μακρὸν διάστημα πού μεσολάβησε ὁ Μαντζόνι ξαναδούλεψε λέξιν μὲ λέξιν, φράσιν μὲ φράσιν, ὅλο τὸ ἔργο του γιὰ νὰ πετύχῃ τὴν τελειότητα, γιὰ νὰ καταστήσῃ

αὐτὸ τὸ ἔργο του τὸ πρότυπο τῆς ὀρθῆς ἰταλικῆς γλώσσας, ἓνα κείμενο ἄφογο καὶ στὶς λεπτομέρειες. Κάποιος κριτικός, ποὺ δὲν θυμᾶμαι τὸ ὄνομά του, ἔλεγε ὅτι πᾶσχιζε ὁ Μαντζόνι νὰ δώσῃ στὴ φράση του μιὰ «κικερώνεια στρογγυλότητα», μιὰ ἰσοροπία ποὺ χαράσσονταν βαθιὰ στὴ σκέψῃ.

Ξαναδουλεύοντας καὶ διορθώνοντας ἐπὶ δεκαετίες μετὰ τὴν πρώτη ἔκδοση καὶ ἀκολουθώντας σὰν τὸν Dante τὴν τοσκανικὴ διάλεκτο, ἔφθασε νὰ κληροδοτήσῃ στὴν ἀνθρωπότητα ἓνα κείμενο κ λ α σ σ ι κ ὸ ποὺ δὲν σηκώνει διόρθωση, ἓνα κείμενο ποὺ γίνεται μέτρο καὶ κανόνας ὄχι μόνον κατὰ τὴ δομὴ ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ὕψῃ τοῦ λόγου, ὄχι μόνον γιὰ τὸν Ἰταλὸ ἀλλὰ γιὰ κάθε καλλιεργημένο ἄνθρωπο.

Ἄληθινὰ δικαιούνταν νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ λόγο τοῦ Λατίνου προγόνου του «*Exegi monumentum aere perennius*».

Σημείωση. Γιὰ τὰ 200 χρόνια ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ *Alessandro Manzoni* ὁμίλησαν ἐπίσης οἱ: *E. Raïmondì*, τῆς *Academia dei Lincei* καὶ *G. Vigorelli*, Πρόεδρος τοῦ *Centro di Studi Manzoni* τοῦ Μιλάνου. Οἱ ὁμιλίες τους δὲν δημοσιεύονται ἐδῶ, γιατί δὲν παρεδόθησαν τὰ κείμενα.